

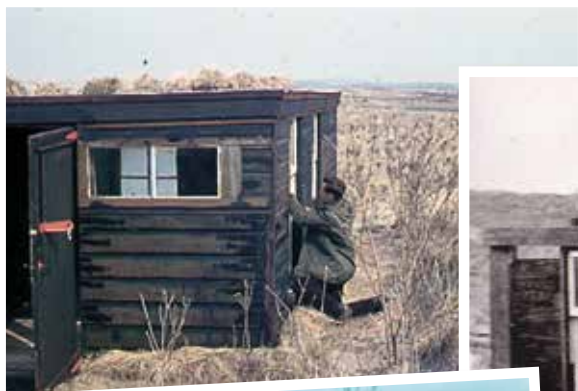
tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 18 1 ● 2019

Meer dan vogels

Historie ringgroep AWD

• Eerste vinkenbaan AWD, 1964. Foto: Hans Vader.

• Fred Koning (l) en Harm Niesen (r) bezig met het slagnet op de nieuwe vinkenbaan. AWD, 1965. Foto: Hans Vader.

• Bouw vogelringstation in 1964. Foto: Hans Vader.

Het Vogelringstation Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) bestaat al meer dan vijftig jaar. De mensen van het ringstation ringen niet alleen vogels, naast beschermen van vogels doen ze broedvogel- en watervogeltellingen en ander vogelonderzoek.

In dit artikel blikt medeoprichter Hans Vader terug op vijftig jaar vogelonderzoek. Helaas is Hans in 2017 overleden.

Meer dan 250.000 vogels geringd

“Toen wij in 1964 begonnen met het bouwen van een vinkenbaan met één slagnet, konden wij niet vermoeden dat wij vijftig jaar later hier nog steeds vogels aan het ringen zijn. Alleen de naam vinkenbaan is niet meer op zijn plaats, want het druipnet voor het vangen van vinken is al eind jaren 90 afgebroken vanwege een tekort aan vinken. Daarmee zijn ook de levende lokvogels verleden tijd

geworden. Alle vogels worden nu gelokt met moderne geluidsapparatuur, zoals iPads. De meeste vogels worden gevangen met mistnetten en het aantal gevangen soorten per jaar is gestegen tot boven de honderd. Het vangen van onverwachte soorten, zoals vele soorten steltlopers, hadden wij vroeger ook niet voor mogelijk gehouden.”

“Terugblikkend kunnen wij stellen dat er meer dan 250.000 vogels door ons zijn geringd en de vele duizenden terugmeldingen geven ons af en toe geheel nieuwe inzichten in de vogeltrek. Hierover hebben wij regelmatig gepubliceerd en in het jubileumverslag van ons vogelringstation (VRS) worden

een paar van onze wapenfeiten genoemd. Vooral het ringen van kuifeendpulli is een wereldsucces geworden, waardoor voorheen onbekende gegevens aan het licht zijn gekomen.”

Hoe het begon

In 1957 sloeg het vogelvirus definitief toe bij Hans Vader en Piet Veldt. Vanaf die tijd bezochten zij de AWD bijna wekelijks. Zij schreven iedere vogelsoort in een notitieboekje met plaats en aantal. In de broedtijd zochten ze vogelnesten, waarbij soort en aantal eieren werden genoteerd. Later werden de eieren ook opgemeten en werd genoteerd op welke hoogte en in welke boom of

50 jaar vangen en ringen

● De ringgroep telde vele jaren broedende watervogels in alle kanalen in de AWD, o.a. in het Zwarteveldekanaal. Foto: Christien van der Mije.

struik het nest zich bevond. Tijdens hun vogeltochten kwamen ze regelmatig Fred Koning en Johan Reydon tegen, die al een paar jaar langer bezig waren met deze hobby.

Broedvogels inventariseren

Om te weten te komen hoeveel vogelsoorten er in de hele AWD zouden broeden en zo mogelijk ook de aantallen hiervan, was een gebiedsdekkende broedvogelinventarisatie nodig. Daarom zocht het groepje vogelaars contact met de Vogelwerkgroep Haarlem (nu VWG Zuid-Kennemerland). Enkele leden wilden de vier onderzoekers helpen met de inventarisatie. Zo werd in 1962 de gehele AWD (op Eerste en Tweede Infiltratiegebied na) op broedvogels geïnventariseerd volgens de zogenoemde methode Bloem. De belangrijkste activiteiten van de groep zijn de vele langjarige

broedvogeltellingen, bijvoorbeeld de roofvogel- en uileninventarisaties, die al vanaf 1957 uitgevoerd worden. Inmiddels is dit roofvogelonderzoek, nu bijna zestig jaar, waarschijnlijk zelfs het langstlopende roofvogelonderzoek in Europa en mogelijk zelfs van de wereld.

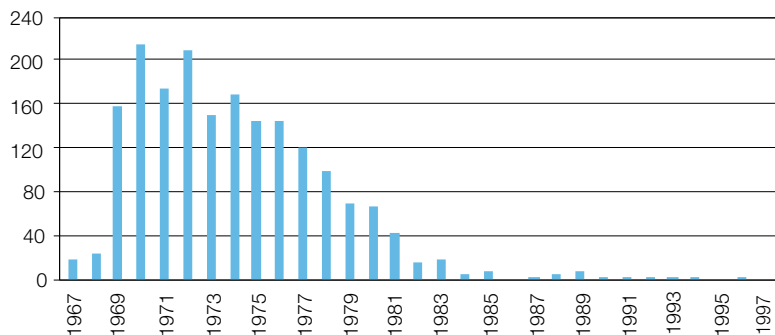
Watervogeltellingen: opkomst en neergang van de kuifeend

Door de aanleg van de nieuwe infiltratiegebieden ontstond steeds meer broedgebied voor water- en weidevogels. Om de broedende watervogels te inventariseren moesten alle kanalen, infiltratiegeulen, toevoersloten en grote plassen in de AWD worden bezocht, in totaal 75 kilometer. De nadruk van deze telling rond half mei lag op de kuifeend. De kuifeendentelling

begon in 1966 en is gedurende 32 jaar uitgevoerd. In de jaren 60 was het niet ongewoon om 2500-3000 kuifeendpulli te tellen. Er waren vrouwtjes bij met 10-18 pulli, die niet van één vrouwtje konden zijn. De kuifeenden broedden in kolonies op verschillende eilandjes, met nesten soms maar een paar meter uit elkaar. In sommige nesten lagen wel 24 eieren, en gezien de verschillende maten en kleuren vaak duidelijk van twee of meer vrouwtjes. Jaarlijks werden ook alle andere eenden, zwanen, ganzen en rallen geteld, zoals knobbelswaan, bergeend, wilde eend, krakeend, slobbeend, winter- en zomertaling, tafeleend en meerkoet. Slobbeend en wintertaling, die afhankelijk zijn van ondiepe poeltjes, broedden jarenlang in onwaarschijnlijk grote aantallen (zie figuren).

● Vangst smelleken op het Vogelringstation in de AWD. Foto: Christien van der Mije.

● Aantal broedparen slobeend in de AWD 1967-1997.

● Hans Vader bij mistnet, 1990. Foto: Gert Baeyens.

Hulp aan broedvogels

Begin jaren 60 begon het groepje vogelaars met het maken van kunst-nesten voor uilen en valken. Al snel bleek dat de behoefte aan nestgelegenheid groot was, want vaak werden binnen hetzelfde jaar de nesten al bezet door ransuilen, boom- en torenvalken. Na 1965 zijn ook kasten opgehangen voor torenvalk en bosuil en ook deze werden al snel benut. Met het aanbieden van nestgelegenheid was het groepje in de AWD de eerste die iets aan bescherming van roofvogels deed.

In 1967 verzochten ze de beheerder in de infiltratiegebieden grote delen te maaien ten behoeve van weidevogels. Dit werd een groot succes: de gemaaide stukken werden goed bezet door broedende Kievieten, grutto's, wulpen, tureluurs en zelfs veldleeuweriken. In 1967 en 1968 plantten ze op diverse plaatsen riet aan om rietvogels broedgelegenheid te bieden. Ook hingen ze tachtig nestkastjes voor zangvogels op in het binnenduin; deze werden jaren achtereen gecontroleerd en de pulli geringd. Een proefwand voor

oeverzwaluwen werd door de niet optimale plaats nooit bewoond. In 1970 en 1971 zijn op initiatief van de vogelaars speciale broedplekjes voor kleine plevieren aangelegd met schelpen en grind. Vijf plekken werden met succes in gebruik genomen. In 1975 werden veertien kunstnesten voor huiszwaluwen opgehangen onder de dakgoot van het machinegebouw aan de Oranjekom. Lange tijd daarna werden ze eindelijk bewoond.

De eerste geringde vogels

Fred Koning hielp eind jaren 50 L. van 't Sant met nestkastcontroles in Groenendaal. Van 't Sant ringde

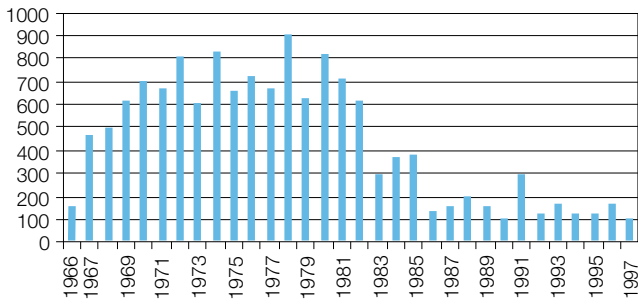
Het paapje was lange tijd een vrij talrijke broedvogel, die landelijk eind jaren 60 al achteruitging.

in die jaren veel mezen. Fred mocht jonge ransuilen en torenvalken in de AWD ringen met ringen die hij kreeg van Van 't Sant. Dit 'misdrijf' mag nu wel bekend worden gemaakt, want het is inmiddels al lang verjaard. Het was het begin van het vogels ringen in de AWD.

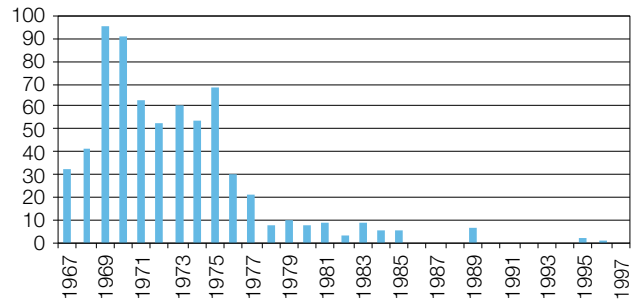
Voorjaar 1965 kregen de vogelaars toestemming voor het bouwen van een vinkenbaan met keet en slagnet en een vergunning om vogels te ringen in de hele Waterleidingduinen. Aan het einde van 1965 werden al de eerste vogels met slagnet gevangen. Dit was feitelijk het ontstaan van de ringgroep AWD. De toen nog jonge vogelaars zagen deze uitbreiding van hun activiteiten niet als hoofddoel, maar als aanvulling op alle andere vogelactiviteiten die zij al langere tijd uitvoerden.

Tellen en publiceren

Het prille ringgroepje was van plan zich vooral toe te leggen op vogelsoorten die niet of nauwelijks door anderen geringd werden, zoals kuifeend en graspieper. Een wapenfeit was de uitvinding van het drijvende slagnet voor het vangen van kuifeenden. Ook waren zij de eerste ringers die graspiepers met geluid probeerden te vangen, en dat bleek succesvol. Tevens stond voor hen vast dat er iets met de gegevens gedaan moest worden. Vanaf 1966 zijn bijna jaarlijks jaarverslagen uitgegeven, waarin alle tellingen, onderzoeken en losse veldwaarnemingen werden gepubliceerd. Daarbij werd ook aangegeven welke vogels (nieuwe) broedvogel waren.

● Aantal broedparen kuifeend in de AWD 1966-1997.

● Aantal broedparen wintertaling in de AWD 1967-1997.

meerdere jaren – de broedgevallen in kaart gebracht. Dat bracht soms bijzondere zaken aan het licht.

Bijzonderheden

Zo werden in 1968 in de gehele AWD 189 kieviten, 30 tureluurs, 30 grutto's, 136 wulpen en 55 scholeksters geteld. De kempfaan broedde in 1966 en 1967 met één paar, de watersnip toenemend tot 11-14 paar in 1971. Van de kluut broedden in de jaren 60-70 tot maximaal vijf paar. In de jaren 60 zijn jaarlijks vijf paar nachtzwaluw waargenomen, in 1967 het laatste broedgeval. Door de vele waterwinwerkzaamheden in de jaren 60-70 ontstonden diverse steile wandjes, waar tot zeventig paar oeverzwaluwen broedden. De houtsnip was in 1969 nog met circa vijftig paar aanwezig. Het paapje was lange tijd een vrij talrijke broedvogel, die landelijk eind jaren 60 al achteruitging. In de AWD broedden in 1971 nog 60 tot 70 paar. Van de kokmeeuw werden in 1962 de eerste paar nesten in de Renbaan gevonden. In 1971 was het totale aantal in de AWD al opgelopen tot ongeveer 3.000 paar, om uiteindelijk een paar jaar later te pieken rond de 8.500 nesten. Van de kleine barmsijs zijn in 1971 20-25 paar vastgesteld. De zomertortel broedde in dat jaar nog in de hele AWD. Extrapolatie van een deeltelling in 1971 (260 paar) berekende voor de hele AWD 300-400 paar. In 1971 broedden nog ongeveer zestig paar tapuiten, vooral in de zeeduin. Bovenstaande grote aantallen broedvogels zijn allemaal verleden tijd. Dat geldt ook voor alle meeuwen- en de meeste eendensoorten. De meeste soorten zijn inmiddels geheel verdwenen en van een paar

soorten broeden nog slechts kleine aantallen.

Publicaties, educatie en onderzoek

De doelstelling van de AWD-vogelaars om vooral te publiceren is ruimschoots behaald. Naast de jaarverslagen verschenen namelijk meer dan vijftig artikelen en werkten ze onder andere mee aan vogelatlassen en aan boeken over het ambacht van vogels ringen. Ook gaven zij meer dan vijfhonderd lezingen en werkten ze mee aan honderden excursies en tientallen exposities over vogels en vogeltrek. Ook hebben de ringers aan diverse onderzoeken meegedaan. Zo hebben zij ten behoeve van een grootschalig onderzoek naar het vogelgriepvirus door de Erasmus-universiteit Rotterdam ruim 6.100 poepmonsters van vooral zangvogels verzameld. Verder is meegedaan aan onderzoek naar teken en luisvliegen. Bij botulisme en bij vorst zijn vele dode vogels voor onderzoek opgestuurd. Bij het ringen is vanaf het begin ook meegedaan aan het project CES (Constant Effort Site) en later ook aan kolonievogel- en slaapplaatstellingen. Uit bovenstaande blijkt dat het kleine groepje enthousiaste vogelaars is uitgegroeid tot een groep vogelaars die op vele fronten actief is. Eén van de oprichters, Fred Koning, is nog steeds actief met vogels bezig in de AWD, nu al zo'n zestig jaar. De vele langjarige projecten worden, naarmate ze langer volgehouden worden, steeds belangrijker en leveren mooie resultaten op. De afgelopen jaren tonen aan dat ook een kleine groep vogelaars tot grote prestaties in staat is, en zorgen

jonge mensen voor continuïteit van de ringgroep AWD.

† Hans Vader 1940-2017

Dit artikel is bewerkt en ingekort door Antje Ehrenburg en opgedragen aan Hans Vader. Het origineel is eerder verschenen in Fitis 51(4), dec 2015.

Literatuur

- DIJK, J. VAN, H. VAN DER KOOIJ, M. LOK, P. MEININGER, J. VAN DER STRAATEN & J. VINK, 1981. Randstad en broedvogels. Uitgever: Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland.
- KONING, F.J., 1980. Verslag over de roofvogelstand in de Amsterdamse Waterleidingduinen 1976. In: Publicaties Vogelwerkgroep Haarlem, natuurtijdschriften.nl.
- KOSTERMAN, M. & H. VADER, 2017. Jaarverslag 2016 Vogelringstation AW duinen. Uitgave: VRS AWD.
- LUMMEIJ, J.T., D. A. JONKERS & J.J.H.G.D. KARELSE, 2008. Beter een vogel in de hand. Vogelvangst, valkerij en eieren zoeken in ambacht, cultuurhistorie, natuurbescherming en wetenschap. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- MATTHEY, I., 2002. Vincken moeten vincken locken. Vijf eeuwen vangst van zangvogels en kwartels in Holland. Uitgeverij Verloren.
- RINGGROEP AWD, 1973. Jaarverslag 1971 van het vogelringstation "t Paradijsveld". In: Publicaties Vogelwerkgroep Haarlem, natuurtijdschriften.nl.
- SCHARRINGA, C.J.G., W. RUITENBEEK & P.J. ZOMERDIJK, 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. Uitgave: Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN) & Landschap Noord-Holland.
- VADER, H. 1998. Veertien jaar broedvogelinventarisaties in de Amsterdamse Waterleidingduinen van 1984 tot en met 1997. Gemeentewaterleidingen Amsterdam.

Zie voor de vele jaarverslagen en talloze artikelen van deze groep vogelaars: natuurtijdschriften.nl via Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.